

УДК [712.2.012:728.77](477)

ФАКТОРИ ЗОВНІШНЬОГО ВПЛИВУ НА СТИЛІСТИЧНЕ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТЛА БІЛЯ ВОДИ І НА ВОДІ

Антоненко Ігор Володимирович

старший викладач

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: у статті розглядаються підходи дизайн-проектування прибережного житла в Україні на основі культурно-екологічних передумов їх формування, зовнішнього впливу із Заходу та Сходу, і аналізу культурного ландшафту.

Ключові слова: середовищні об'єкти, культурний ландшафт, водні поселення, дизайн житла на воді.

Проблеми проектування українського житла на воді в більшій мірі аналізуються в містобудівному аспекті, і менше з точки зору специфіки формоутворення, яке зараз носить вочевидь безсистемний характер. Унікальність створюваних плавучих об'єктів зазвичай спирається на місцеві етнічні традиції, на технологічні новації, і на зовнішній вплив інших культур. Якщо Західний напрямок цього процесу освоюється досить швидко, то дослідження Східного впливу це стосується в меншій мірі. Різнобічне вивчення зовнішніх впливів на власний розвиток може відкрити нові способи збереження стійкості своєї культури, що стає в даний час все більш актуальною проблемою для України. В роботі досліджуються ці впливи (як з Заходу, так і зі Сходу), способи формування типології житлових об'єктів на воді, прийоми збереження культурних традицій на матеріалі історичного розвитку, а також специфіка формоутворення цих об'єктів, принципи якої теж потребують наукового осмислення з точки зору теорії дизайну.

Згадки про перші палові будівлі біля води на території України відходять до IX – XVII ст. Конструкції будинків і фортифікаційних споруд, в тому числі понтонних переправ (рис. 1), були спорудами пальново-каркасного типу. Понтонний міст на схемі утримувався на течії річки киями (жердинами), вбитими в дно Дніпра. Він складався з двох частин. Одна частина з'єднувала лівий берег Дніпра з Рибальським островом, інша була перекинута через річку Почайну і з'єднувала острів з правим берегом. На схемі видно дерев'яний настил, палі (киї), що стирчать з води, до яких прив'язані човни, що знаходяться під настилом. Розвідна секція розташована біля правого берега Дніпра. Для пропуску судів вона підтягувалася вгору, до палі [1, с.112].

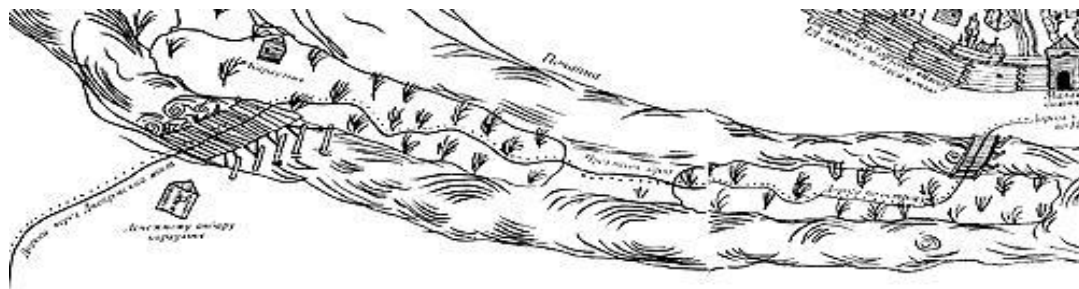

Рис. 1. Схема переправи через р. Дніпро в районі Києва, автор стольник Іван Ушаков, 1695 р.

Каркас житлових і господарських будівель складався з круглого або обтесаного бруса, стіни могли бути зроблені з дощок, тину і штукатурки. В якості покриття даху використовувалася покрівельна дранка або гонт – матеріал у вигляді пластин з деревини, або обмазані глиною очерет або солома [2]. Така традиція спорудження житла у води зберігалася аж до XX століття. Типове сільське поселення, що примикає до водоймища, являло собою скупчення житлових будинків, в стороні від неї на береговій лінії і в зонах затоплення розташовувалися господарські будівлі на палях, поглиблених в ґрунт. Пальново-зрубовий тип являв собою комплекс двох конструктивних систем, які суміщають в собі традиційний підхід (дерев'яний зруб), і основа, що відповідає особливостям ландшафту (палі). Відомі також каркасні будинки на палях, конструкція яких, як і зрубів, дійшла до наших днів майже без змін. Що стосується безпосередньо житлової споруди, то основним типом традиційного

житла всюди в Україні була хата, яка належить за міжнародною класифікацією до так званого «Breithhausbau» (широкий сільський житловий будинок) [3, с.41]. В кінці XIX – початку XX ст. в російській імперії відбувається модернізація річкового флоту, і починає формуватися нормативна законодавча база пароплавних товариств. У Києві перше акціонерне пароплавне суспільство, яке володіло кількома пароплавами, виникло в 1835 році. Років через двадцять "Товариство пароплавства по Дніпру і його притоках" вже здійснювало не тільки перевезення вантажів, але перевозило і пасажирів.

Були розроблені плавучі причали-дебаркадери, об'ємне рішення яких формувалося трьома блоками, об'єднаними загальним напівкруглим дахом. Посередині розташовувався критий підхід, а з боків надбудови з приміщеннями [5, с.128]. Такий архетип «будинку на плоту» ліг в основу всіх складових архітектурної типології дебаркадерів радянського і пострадянського періодів (в тому числі і України). У стилістиці внутрішніх і зовнішніх просторів плавучих структур того часу домінували неокласицизм і сталінський ампір. За своїм функціональним призначенням ці структури були вокзальними будівлями, що й визначало об'ємно-просторову композицію, в якій використовувалася симетрія, було присутнє яскраво виражене рекреаційне (прохідне) приміщення, композиційний центр (вестибюль), до нього з двох сторін приєднувались службові і допоміжні зони. Перші нормативні документи, які регламентують будівництво суден на залізобетонній основі, були розроблені Регістром СРСР ще в 1926 р. Це «Норми і правила для залізобетонного суднобудування» – перші в світі норми міцності в цивільному суднобудуванні [6]. У цей період проектується і будується велика кількість залізобетонних стоянкових суден. У 60-ті роки монолітний спосіб побудови був замінений секційним і секційно-монолітним. Стали застосовуватися нові матеріали: керамзитобетон, армоцемент. Найпоширенішим об'єктом громадського призначення на базі дебаркадерів в Радянському Союзі були річкові пристані. Приватні індивідуальні будинки на воді в Радянському Союзі (відповідно і в Україні) не проектувалися [7, с.33].

Якщо з точки зору формування стилістики надводних житлових об'єктів взяти за зразок одну з найрозвиненіших країн Сходу – Японію, то виявиться, що існує деяка аналогія між розвитком житла біля води в Україні з подібними процесами на Сході. Схожість в природних середовищах, в прагненні продовжити ці середовища всередину житла, ввести природу в інтер'єр. В обох країнах надводні споруди розміщувалися в природному оточенні вільно, відповідно до умов ландшафту. У будівництві традиційно використовувалася стійко-балочна система. Найважливішим будівельним матеріалом було дерево, до якого ставилися з благоговінням обидва народи. З певного моменту і там, і там, під впливом західних середньовічних тенденцій, антропогенне середовище стало організовуватися за допомогою регулярного геометричного плану. Так само обидві країни до ХХ століття були переважно аграрними, а після зазнали стрімкої урбанізації.

У новітній японській архітектурі плавучі об'єкти з'явилися в 1960-і роки, коли «метаболізм» висунув концепцію динамічно мінливої архітектури (арх. Кензо Танге, Кійонорі Кікутаке, Кісі Курокава). Вона виступала за розумне використання простору суші і води і прагнула до застосування нових технологічних можливостей. Але навіть сьогодні, незважаючи на явну інтернаціональність японської архітектури, її локальна самотність очевидна, як ніколи. Особливістю художньої мови була відкритість структур. З'єднання об'єкта з навколишнім середовищем досягалося за рахунок інтеграції природних і штучних просторів за допомогою планувальних, композиційних і декоративних засобів. У дизайні поєднувалися національні традиції з вільним проектуванням постмодернізму.

Рис. 2. (зліва направо): приватна резиденція «Water cherry house», 2012 р.; інтер'єри вілли «Water / Glass», 1995 р.; арх. Кенго Кума

Прикладом подібних об'єктів можуть виступити вілли «Water / Glass», «Lotus», «Water cherry house» (Рис. 2) архітектора Кенго Кума. Взаємопроникнення середовищ, увага до властивостей матеріалів, до деталей і якості їх виконання завжди були характерними рисами його творчості. На стику століть подальше зведення будинків на воді пов'язано з періодом екологічного переосмислення, з прагненням існувати не за рахунок природи, а жити в злагоді з нею. Йшлося про повернення житлу того психологічного комфорту, в якому високі техніко-ергономічні характеристики побутового обладнання з'єднуються з унікальною етно-екологічною семантикою і естетикою культурного ландшафту. На Сході, де простежується консервативне ставлення до змін в системі культурних цінностей, ці етнічні тенденції виглядали дуже переконливо. Створювалися гармонійні природі форми і відкриті структури, які легко трансформувалися [4, с.103].

західній проектній культурі принцип динамічної мінливості постмодернізму характеризувався поєднанням довготривалих статичних структур з замінними і рухливими житловими модулями. Проекти являли собою утворення, здатні до самостійного розвитку по горизонталі і вертикалі, і на будь-якому етапі свого формування були композиційно закінченими. Модульні будинки можна визначити, як новий напрямок в проектуванні споруд на понтонах, в яких активно застосовувалися принципи модульності, мобільності і трансформації. Сучасні тенденції пропонували зовсім інші об'ємно-просторові рішення надбудов: блоки, сфери, сегменти, обтічні форми, призми. Мобільні плавучі споруди використовувалися в рекреаційних цілях, для науково-дослідницької діяльності і в якості тимчасового житла в регіонах, схильних до повеней [4, с.107]. Такий конструктивний тип будинку на воді зародився і отримав розвиток в Нідерландах (Рис. 3).

Рис. 3. (плавучі мобільні будинки, зліва направо): на каналі Vredenhofpad в Амстердамі; на каналі Broekermeerdijk в Північній Голландії; на каналі Vredenhofpad в Амстердамі

США перші будинки на воді з'явилися ще в 1940-і роки на озері Камберленд в штаті Кентуккі. Одним з місць, де традиційно використовувалися плавучі будинки, була дельта річки Вілламетт (біля кордону з Колумбією) біля містечка Скапоуз (поблизу Портланда) в штаті Орегон (Рис. 4). З цього періоду (і по сьогоднішній день) спостерігаються активні дослідження в області прогностичного проектування на основі футуристичних проектів не тільки окремих плавучих будинків, але і плавучих міст (плавуче місто на озері Мічиган «Урбан Матрикс», Стенлі Тігерман, проект 1967 р.), які висунули актуальні технології для зведення плавучих структур, такі як: 1) економія енергетичних і природних ресурсів; 2) комплексні заходи щодо зниження споживання енергії; 3) використання поновлюваних матеріалів і ресурсів; 4) утилізація промислових та побутових відходів; 5) забезпечення сприятливого мікроклімату (активне використання озеленення) [4, с.111].

Рис. 4. (плавучі будинки, зліва направо): на березі затоки Пьюджет, в Сіетлі, штат Вашингтон; на каналі Малтнома, штат Орегон

Виходячи зі сказаного, можна намітити можливі напрямки розвитку плавучого житла в Україні, це: 1) проектування плавучих об'єктів в аспекті сталого розвитку (актуальних технологій); 2) реконструкція споруд на плавучих

основах, створених в радянський період. Реалізація першого напряму розвитку плавучих споруд можлива при синтезі двох проектних підходів, це: а) проектування з урахуванням норм і вимог Регістру судноплавства України; б) використання комплексного методу проектування, тобто здійснення інтеграції сучасних технічних і наукових знань. Стійкість і життєздатність плавучого будинку визначається реалізацією принципів формування його архітектури – екологічності, автономності, інженерних обмежень і адаптивності за рахунок впровадження актуальних технологій. Другий напрямок стосується непомічених і недосліджених плавучих споруд, які часто є унікальними об'єктами архітектури зі своїми типологічними складовими, і в даний час вони можуть знайти нове життя. Що стосується стилістики формування, за відповідями можна знову звернутися до Сходу. Сучасна плеяда архітекторів і дизайнерів Японії різноманітна (С. Фудзімото, К. Седзіма і Р. Нісідзава (SANAA), Т. Іто, Ш. Бан і ін.), але щось спільне в них все ж можна виділити – це розумний консерватизм, який уживається з творчою легкістю і свободою мислення, і вірність традиціям. Хоча це покоління, як ніяке інше, схильне експериментувати, але навіть найсміливіші форми не існують просто заради себе, вони створюються для людини і гармонійно укладаються в існуючий ландшафт. Молоді дизайнери вважають за краще працювати з залізобетоном, склом і пластиком, з матеріалами, які дозволяють їм втілювати найнесподіваніші конструктивні задуми. Однак активно застосовуються і звичні для Японії матеріали. Наприклад, папір, один з найбільш традиційних матеріалів японської культури. Архітектор Шігеру Бан в результаті експериментів перетворив його в новий екологічний і дешевий матеріал, розробивши фактично унікальну будівельну технологію. За значущістю для японської культури папір перевершує тільки дерево. Той же Кенго Кума є одним з провідних майстрів по роботі з деревом. Або архітектор Тайра Нісідзава, що створює складні інженерні конструкції. У той же час він не боїться звертатися до найпростіших форм, приховуючи конструкції і виводячи на перший план естетичні якості дерева. Нісідзава якимось зауважив, що завдання

сучасної архітектури не в створенні нових форм або конструкцій, але в створенні нових гармонійних відносин між будівлею, людиною і навколишнім середовищем [8].

Японія здавна виробила унікальні прийоми запозичення і використовувала їх для чергового витка власного історичного розвитку. Для підтримки стійкості цього розвитку їй необхідно постійно створювати і сприймати все нове. При втраті своєї актуальності вона стрімко видозмінюється до нових реалій сучасності. Факт отримання нового забезпечує стабільність власної культури і існуючих в ній традицій. Японський досвід може стати «підказкою» для України, яка, вивчаючи східний досвід і відчуваючи на собі вплив новітніх технологій, зможе народжувати твори дизайну та архітектури, близькі їй за духом, вбудовувати свіжі ідеї у власну, глибинну логіку, засновану на своїх унікальних культурних традиціях.

В умовах України для вибору раціональної архітектурно-конструктивно-технологічної системи будівництва будинку на воді доречно звернутися до техніки традиційного будівництва. Людина в усі часи перш за все використовувала те, що знаходилося поблизу. У лісових районах зводили будівлі з дерева, в лісостепу – із глини, соломи і дерева, в степу – з глини і каменю. При цьому будівлю потрібно розглядати як товарну одиницю з комплектацією різним інженерним обладнанням. Таким умовам найбільше відповідають конструкції, в основу яких покладена технологія каркасного дерев'яного будівництва. У такій конструкції використовується багат шарова стіна з несучим дерев'яним каркасом. Основними матеріалами є місцеві ґрунтові або органічні матеріали (глина, пісок, суглинок, супісок, дерево, солома, очерет, конопля, льон та ін.) [9].

Рис. 5. Будинок-баржа в м.Києві, р. Дніпро; майстерня О. Венедиктова; 2005 р.

Прикладом вдало реалізованої ідеї плавучого житла може служити будинок-баржа в Києві (Рис. 5). В якості підстави для майбутньої будівлі був обраний старий дебаркадер. Бетонно-металева конструкція була частково оновлена для того, щоб витримати вагу надбудови. Стіни обшиті деревом, його текстуру вдало доповнив пофарбований метал каркаса. В інтер'єрі були використані натуральні матеріали: шкіра, дерево, метал, мозаїка [10].

Висновки. Був розглянутий західний і східний вплив на способи формування типології надводних житлових об'єктів в Україні. Було з'ясовано, що давня пальова традиція будівництва українського берегового житла дійшла до наших днів майже без змін. У ХХ столітті почали домінувати споруди на плавучих платформах, і тільки в кінці століття з'явилися плавучі об'єкти нового типу, на розвиток яких впливає як західна, так і східна стилістика. Проглядається певна аналогія з Японією, яка зробила різкий стрибок з патріархального укладу до високих технологій, і виступала за розумне використання просторів суші і води.

новому дизайні якої вільне проектування постмодернізму поєднувалося з національними традиціями і з гармонійністю в ландшафті. На Заході в цей час постмодернізм змінився прийомом поєднання статичних структур з рухомими житловими модулями. А в США були висунуті актуальні екологічні технології щодо забезпечення незалежного та самостійного існування плавучих споруд.

Виходячи зі світового досвіду, Україні доречно звернутися до технік традиційного будівництва. Поєднуючи актуальні технології та філософію

гармонійного співіснування з навколишнім середовищем, країна зуміє створювати твори дизайну та архітектури, близькі їй за духом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Путеводитель. Киев и его окрестности с топографическим планом и видами Киева / уклад. Н. Тарановский. – Киев: Типография штаба Киевского военного округа, 1884. – 138 с.

Лукьянченко В. И. Городни – оборонные стены Киева IX-XIII вв. Часть первая. Земляные валы. [Электронный ресурс] Режим доступа:

<http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/08.pdf>

Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. – К.: Наук. думка, 1991. – с.

Шумская О. Р. Принципы формообразования жилья на воде: историко-культурный и экологический подходы: диссертация ... кандидата: 17.00.06 / Шумская О.Р.; [Место защиты: МГХПА им. Строганова]. – М., 2015. – 227 с.

Исторический обзор устройства и содержания водных путей и портов в России за столетний период, 1798-1898 / сост. инженер С. М. Житков. – Санкт-Петербург: Тип. М-ва путей сообщ., 1900. – 264 с.

6. Речной Регистр в годы Советской власти // Морские вести России –2013. – №11. – с. 10

Родина О. А. Особенности архитектурно-типологического формирования дебаркадеров (на примере Волжско-Камского бассейна): диссертация ... кандидата: 05.23.21 / Родина О. А.; [Место защиты: ННГАСУ]. – Нижний, 2016. – 200 с.

Феномен современной японской архитектуры. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://rdh.ru/interni/>

Савицкий Н. В. Малоэтажное жилищное "зеленое" строительство – альтернатива жилью XX века / Н. В. Савицкий // Будівельні конструкції. – 2014. – Вип. 81. – С. 180-192. – [Электронный ресурс] Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/buko_2014_81_23.

[Электронный ресурс] Режим доступа: <http://faqindecor.com/ru/>